

що намагається охопити життя персонажів не тільки через хроніку подій, а й пам'ять, що повертає нас до ключового символу роману – перехресних стежок. Саме хронотопічні вектори дозволяють читачам більш глибше і багатогранніше дослідити особисті переконання образів та погляд автора на тогоденне життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856-1886 / Я.Грицак. – К. : Критика, 2006. – 632 с.
2. Гундорова Т. Франко – не Каменяр / Т. Гундорова. – К. : Критика, 2006. –632 с.
3. Дронь К. Модель циклічного часу в художній прозі І.Франка / К. Дронь // Наукові праці. – Т.80. – Вип. 67. – С.101-107.
4. Копейцева Л. Теоретичні аспекти дослідження часопростору у вітчизняному і зарубіжному літературознавчому дискурсі / Л.Копейцева, К.Міц. Мова. Свідомість. Концепт : зб. наук. праць / відп. ред. О.Г.Хомчак. – Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2016. – Вип. 6. – С. 161–164.
5. Тодчук Н. Роман Івана Франка “Для домашнього огнища”: простір і час / Н.Тодчук. – Львів : вид-во Ін-ту л-ри ім. Т.Г.Шевченка НАН України, 2002. – 204 с.
6. Франко І. Зібр. творів : у 50 т. – / І. Франко. – К. : Наукова думка, 1976–1986. Т. 35. – 605 с.
7. Франко І. Петрії Довбушуки. Повість в двох частинах. [Друга редакція] // І. Франко. Зібр. творів : у 20 т. – К. : Наукова думка, 1951. – Т.5. – С. 7–148.

Мажара Н.С.

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

“НЕЩОДЕННИЙ ЩОДЕННИК” РОМАНА ІВАНИЧУКА ЯК ФАКТОР ІСТИНИ ПИСЬМЕННИКА

Постать Романа Іваничука є знаковою для сучасного українського літературного процесу. Це людина зі значним життєвим досвідом, здатна донести до читача чимало злободінних тем, зворушити душу майстерністю художнього слова. Водночас, він є одним із тих письменників, які були об’єктивно переконані в актуальності й невичерпності можливостей літератури “non fiction”: “...Майбутньому читачеві достовірні свідчення будуть набагато цікавіші, ніж змодельовані під власний світогляд і досвід письменника сюжети, які не є документальним відбитком проминулого часу й представляють лише авторське артистичне вміння бачити світ у спектрі власних смислів, а не у світлі конкретної правди” [2, с. 4].

Метою нашої розвідки є дослідження “Нещоденного щоденника” Романа Іваничука як генологічного зразка української мемуаристики початку ХХІ століття, що сприятиме розкриттю ще однієї творчої грани цього талановитого митця.

Причини звернення до літератури факту сам письменник пояснював так: “...Буду в цьому жанрі працювати до кінця свого життя, оскільки романні теми для мене вичерпалися” [2, с. 4]. Переосмислюючи власні творчі здобутки, він характеризував художню творчість як можливість “зіставляти буденну реальність із заманливим, звабливим і розкішним обманом художнього мовлення”, наголошуючи, що найефективніше для кожного митця – “наблизитись до істини” [2, с. 4].

Не погодимося з Романом Іваничуком щодо трактування мемуаристики як жанру, оскільки вона є метажанровим утворенням, що має власну розгалужену генологічну систему. Один із жанрів якої автор власне і використав у назві своєї праці – “щоденник”.

Якщо звернутися до підвальні теоретичного осмислення української документалістики, ґрунтovanого розроблених професором Олександром Галичем, то щоденники – це “щоденні або ж такі, що не мають певної періодичності, записи автором подій, учасником і свідком яких він був” [1, с. 41].

Щоденник є різновидом приватних документів, оскільки містить досить особисту інформацію, которую автор занотовує виключно для себе. Однак, у процесі еволюції цей мемуарний жанр зазнав змін. І тому, сьогодні є щоденники, автори яких обдумано пишуть з розрахунком на публікацію.

До останнього різновиду віднесемо й “Нещоденний щоденник” Романа Іваничука, оскільки серед рядків його спогадів доволі часто можна зустріти звернення до уявного майбутнього читача: “Пробач мені, мій читачу, що втомувшись від політичних репортажів, я, у твоїй присутності, поговорю із собою про власне, бо тільки в силу екстремальних умов моє життя прилучилося до політики, сам же з крові й кості літератор, люблячий сім'янин і друг моїх друзів” [2, с. 193]; “Не звинувачуйте мене, дорогі читачі, в надмірній патетичності: ви, близькі й далекі мої нащадки, ніколи не зможете вникнути в той стан наших душ, коли ми напередодні можливої катастрофи почували себе так, немов той заробітчанин, який довгі роки гарував на тяжких роботах й із заробленими грішми опинився серед бандитів, що наважилися забрати в нього весь набуток, ще й відібрали життя” [2, с. 204].

Хронологічно спогади Романа Іваничука охоплюють 2 роки – 2003 і 2004 – та мають своєрідний “епілог”, що оповідає про події січня 2005 року. Вони є знаковими для автора, оскільки написані напередодні 75-річного ювілею. Повертаючись в думках у минуле, він намагається “хоча б пунктирно прослідкувати, які ж події задемаркували пройдений шматок життя й залишили нестерпний слід на рантуху душі” [2, с. 5].

За обсягом і подієвістю спогади за 2004 рік є масштабнішими та датованішими. Причину цього пояснює сам автор, оповідаючи про події 2003 року: “Як же мені набридли датування в моєму нещоденному щоденнику – і чому обрав для своїх мемуарів саме таку форму? Адже думки, що їх висловлюю, рідко коли призвані до конкретної дати, вони народжуються в непроглядних туманностях мислення і осягають свою енергією не одну мить, а мільйон митей мого досвіду...” [2, с. 62-63].

Проте й записи за 2004 рік теж не цілком датовані: “Другу половину липня проводжу на курорті в Любені Великому – вирішив долікувати свою ногу” [2, с. 143]; “27 серпня. Мені щойно минуло сімдесят п'ять, а й далі почуваюсь молодим, діяльним, тішуся доброю пам'яттю й працездатністю...” [2, с. 155].

Тому назва спогадової книги стає очевидною: щоденник Романа Іваничука є “нешоденним”, оскільки ведеться не в чіткій хронологічній послідовності (щодня), а навпаки – або з певною періодичністю, синхронно до подій життя автора, або ж повертаючи автора у спогадах у давні літа: “Шоранку прокидаюся з нутро якоїсь пісні в душі або зі словами поезії, що бринять у мой пам'яті, – й відповідно до гами їх звучань складається для мене настроєність усього дня: піднесена чи депресівна” [2, с. 204].

Певні записи у “Нешоденному щоденнику” є дуже особистими. Так, саме в цій праці він вперше пише про свою родину – “таку поважну частку моєї сутності, мого життя...” [2, с. 162].

Роман Іваничук тепло, і водночас з батьківською гордістю, характеризує дочку: “Наталя повністю зреалізувала себе в житті: має славу і сякий-такий матеріальний достаток, бо працює, мов та бджілка, не лише в галузі перекладу, а й очолює Центр країн Північної Європи у Львівському національному університеті імені Івана Франка, викладає норвезьку і шведську мови, а тепер, уже третій рік, займає посаду аташе з питань культури в українському посольстві в Гельсінкі. А досягла вона такого успіху не лише філологічними здібностями, а передовсім невтомною працею” [2, с. 162].

Пишається батько й сином: “Мій син Ярема – людина зовсім інших, ніж Наталя, зацікавлень... З перших свідомих літ життя виявив пристрасний потяг до техніки, дизайну, спорту, туризму..., в нього золоті руки: здається нічого на світі нема такого, чого б він не зумів зробити – на господарстві, в електротехніці, біля машини; зрештою, цим умінням він чесно заробляє собі й своїй сім'ї на хліб, і я вбачаю в цьому його повноцінну реалізацію, хоч не пішов він ні в літературу, ні в науку, ані в політику... Ці здібності успадкували, напевно, по своєму дідусеві Федорові Денезі з Войнилова – знаменитому сільському столяреві, кого в селі шанобливо називали Майстром. Та особливо цінно в Яремі – його батьківське начало” [2, с. 163-164].

Знаходимо щоденникові записи й щодо продовження роду Іваничуків – онуків – це двоє малих діток Яреми: “Орестик вдався в тата нахилом до техніки, кожну вільну хвильку просиджує у батьківій майстерні і щось там маніпулює, і як на свій отрочий вік непогано визнається в електрофізиці. Софійка ж вдалася у мене – пише вірші й оповідання” та двоє дорослих синів Наталі: “Старший

Данило закінчив Львівський університет і нині працює на комп'ютерах в університетській бібліотеці, а Василько успішно закінчує гімназію, займається карате й належить до Пласти” [2, с. 164].

“Всіма чотирма внуками опікується невтомна бабуся Софія Теодорівна, моя дружина, допомагаючи невістці Галі й дочці Наталі їх виховувати,” – із ніжністю зазначає автор, додаючи: “Я ж сповнений незмірною любовю до своєї великої сім’ї, завжди маю – від тієї любові – добрий настрій до праці” [2, с. 164].

Щоденникові записи відтворюють оточення письменника, розкривають перипетії політичного та літературного життя, є джерелом вивчення світоглядних позицій автора-наратора, бачення ним соціуму його місця в ньому.

Роман Іваничук завжди був патріотом, переживав за долю Батьківщини, був народним депутатом України: “19 грудня... Нині день святого Миколая. Пам’ятаю, як колись мене, ще дитину, спітав батько: “Якого ти хочеш подарунка від Миколая?” – “Хай принесе волю Україні!” – відказав я, не задумуючись” [2, с. 202]. І тому не міг залишатися остоною політичних подій: “Такого здвигу народу, як 23 жовтня в Києві, Україна не бачила з часів оксамитової революції 1991 року... до двох тисяч народу заповнило майдан біля Центральної виборчої комісії, щоб застерегти владу від фальсифікації виборів” [2, с. 180]; “21 листопада. Не вибори, а смерч пронісся над Україною” [2, с. 184]; “25 листопада. Сьогодні, як і кожного ранку протягом цих чотирьох днів Помаранчевої революції, долунює в мій кабінет уперте скандування...” [2, с. 188]; “25 грудня. Завтра відбудеться третій тур велими драматичних виборів Президента України, й можливо, це останній запис у моєму нещоденному щоденниківі за 2004 рік” [2, с. 203].

Подібних записів у щоденнику дуже багато, однак всі вони спрямовані на репрезентацію аксіологічного ставлення автора до аспектів буття, зокрема до політичної ситуації в державі. Ці спогади стосуються важливих, на його думку, побачених, почутих та внутрішньо пережитих подій, які щойно сталися, свідком і учасником яких він був, та які спонукали його до роздумів, переоцінки істин.

Образ автора-наратора у щоденникових записах Романа Іваничука розкривається як відкрито – завдяки автобіографізму, системі роздумів, коментарів, оцінок, так і опосередковано – політична ситуація в Україні 2003-2004 рр., портрети сучасних авторові громадсько-політичних діячів, літераторів тощо.

Автор постає відкритим у своїх пристрастях, трагедіях: “Хай вибачить мій читач, якщо такий ще є, що я так часто згадую про смерть: щоденник відбиває життя автора, а воно, в сім’ї моого батька, скоротилося до мене – наймолодшого...” [2, с. 98]; “26 лютого. Сьогодні моїй добрій сестриці Наталці виповнилося би вісімдесят літ, не дожила вона до свого ювілею кілька тижнів...” [2, с. 109]; “За три роки не стало любої коломийської родини: вуйця Нуська, тетки Наталки, вуйка Віктора, тетки Марійки... З тієї великої родини залишився тільки я й тому прошу в Бога довгого життя, яке все до крихти хочу розтратити на любов до власної сім’ї – дружини, дочки, сина, невістки, зятя, без яких не уявляю свого існування” [2, с. 193].

Болючі роздуми про політику гнітили Романа Іваничука: “Господи, як мене втомила політика!.. Нарешті я сягаю рукою по томик і квапно тікаю від політики в літературу – у мій затишок, у мою камеру душевних мук, у мій буkolічний світ, на страховане поле битви – в те середовище, яке є для мене найбільш натуральним і визначає мій властивий спосіб існування” [2, с. 176].

Порятунок він дійсно знаходив саме в літературі: “10 січня... То мое дихання, і без неї, як дельфін у сітях, який без повітря гине в глибинних водах. Так і я втрачаю свою сутність у тенетах чистої політики” [2, с. 96], порівнюючи свою долю письменника і громадянського діяча з життєвими стежками Івана Драча, Володимира Яворівського, Павла Мовчана.

Роман Іваничук на сторінках щоденника розмірковує про свою творчість. Цікавим є те, що письменник та і не зміг забагнати чому його перший історичний роман “Мальви” так полюбляють читачі, хоча і він, і критики вважають найдосконалішим в його доробку романі “Манускрипт з вулиці Руської” і “Четвертий вимір”: “Дивна та письменницька доля! Вона абсолютно незалежна від авторської волі й уподобань, хоч спородив її, звичайно, автор своїм талантом і працею й за логікою речей мав бі він сам розпорядитись, який його твір є найкращим, а отже, очікує від нього заслуженої популярності...” [2, с. 161].

Він цікавиться сучасним літературним процесом, окреслюючи якою має бути професійна сфера життя письменника: “12 лютого. Мій приятель Василь Гabor, як уже мовилося, вчинив нечуваний, як на нинішній день, подвиг: запіз по вуха у борги Й видав у видавництві “Піраміда” антологію вибраної української прози та есеїстики ХХ століття...” [2, с. 109]; “Й стає мені нестерпно боляче, коли читаю неврастенічні постмодерні творіння сучасних псевдоварторів, з яких прозирає чужа (а на своєму західному ґрунті геніальна) модерна матриця блідим яловим відбитком, – і ойкають і охають літературні псевдосмакуни, мовляв, виривається наша загумікова література на європейський простір!” [2, с. 177]; “...Чомусь замокли наші новатори від Бога й серед них Юрій Коваль, Ніна Бічуя, Василь Портяк... А чому замокли – чи то не зуміли пробитися крізь піняву вторинності й штукарства із своїм чистим словом, – ніхто не знає...” [2, с. 177].

Безумовно, “Нещоденний щоденник” Романа Іваничука є формою самопізнання, самоаналізу, самоспоглядання, самотерапії та репрезентації життєвого досвіду талановитого митця. Кожна записана ним думка, окріме слова, допомагають чіткіше зрозуміти хід його мислення, емоції та настрої. На сторінках щоденника долі сотень людей, яких змінювали події та час – вони ставали інакшими, як, власне, і сам автор, дошукуючись “істини життя”.

Виходячи із вище зазначеного, наголосимо на потребі більш детального дослідження проблематико-змістової, жанрової, композиційної, наратологічної та стилової природи доробку Романа Іваничука-мемуариста, для якого щоденникарський жанр української мемуаристики став варіантом літературної творчості, оскільки зв'язок літератури “non fiction” і “fiction” є досить бінарним та двобічним на рівні змісту й поетики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галич О.А. Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи [монографія] / О.А. Галич. – Луганськ: Знання, 2001. – 246 с.
2. Іваничук Роман. Нещоденний щоденник / Роман Іваничук. – Львів: Літопис, 2005. – 216 с.